

dr Agata Kleczkowska
Instytut Nauk Prawnych PAN

Streszczenie popularnonaukowe projektu pt. „Retorsje w prawie międzynarodowym publicznym”

Zakaz użycia siły zdelegalizował środki odwetowe o charakterze zbrojnym. W konsekwencji, od 1945 r., jeśli uprawnienia państwa zostały naruszone przez inne państwo, to pierwsze może odpowiedzieć jedynie za pomocą środków, które nazywane są retorsjami. Ich istnienie ma ogromne znaczenie w tak zdecentralizowanym systemie jak prawo międzynarodowe. W formułowanych definicjach retorsji powtarzają się zawsze ich dwie najważniejsze cechy: są to środki zgodne z prawem międzynarodowym, ale jednocześnie mające charakter nieprzyjazny.

Najczęściej wymieniane przykłady retorsji to zerwanie stosunków dyplomatycznych, wycofanie się z dobrowolnych programów pomocowych, uznanie wysłannika dyplomatycznego za *persona non grata*, brak uznania rządu czy ustne potępienie innego państwa.

Celem projektu jest znalezienie odpowiedzi na pytanie jakie jest miejsce retorsji w praktyce państw. Państwa bowiem rzadko używają terminu „retorsje”, są natomiast znacznie bardziej skłonne do określania zachowania innych państw jako „nieprzyjacielskie”. Czy oznacza to, że mimo iż państwa nie używają terminu „retorsje”, to jednak podejmując takie środki, w sposób dorozumiany posługują się retorsjami? A może retorsje są jedynie pojęciem funkcjonującym w doktrynie prawa międzynarodowego, które nie przekłada się na praktykę państw? Mając to na uwadze, jednym z celów projektu będzie określenie zasad, które dotyczą retorsji na gruncie praktyki państw.

Ponadto, badacze twierdzą, że wykonywanie retorsji jest ograniczone pewnymi zasadami, takimi jak proporcjonalność, równość, zasada zdrowego rozsądku czy względy humanitarne. Czy są to jednak zasady i wartości charakterystyczne jedynie dla retorsji czy raczej uniwersalne, które powinny być stosowane przez państwa na co dzień, zawsze kiedy działają w relacjach międzynarodowych? Niezależnie od odpowiedzi na to pytanie, należy zastanowić się czy są jeszcze inne od wymienionych ograniczenia, którym podlegają retorsje, charakterystyczne tylko dla nich.

Kolejnym celem projektu będzie rozróżnienie między retorsjami, przeciwsrodkami (*countermeasures*) i represaliami. Przeciwsrodki podejmowane są, aby chronić stosunek prawny lub zabezpieczyć zadośćuczynienie. Jednakże, niekiedy podnosi się, że przeciwsrodki ograniczone są do narzędzi, które byłyby sprzeczne z prawem międzynarodowym, gdyby nie to, że są podejmowane w odpowiedzi na akt międzynarodowo bezprawny, aby doprowadzić do zaprzestania tego aktu i uzyskania reparacji. Represalia z kolei to środki będące naruszeniem prawa międzynarodowego.

W końcu, celem projektu jest ogólnie wyjaśnienie roli i miejsca retorsji w systemie prawa międzynarodowego.

Aby osiągnąć powyższe cele, zbadam praktykę państw i przeanalizuję niezbędną literaturę, w której podejmowano temat retorsji. Celem analizy praktyki państw będzie dowiedzenie się jak państwa postrzegają retorsje, jak je kwalifikują i jaką rolę retorsje pełnią w stosunkach międzynarodowych. Z drugiej strony analiza prac powstałych w doktrynie prawa międzynarodowego pozwoli mi poznać historię pojęcia retorsji, stworzyć definicję retorsji/ represaliów i przeciwsrodków oraz określić ograniczenia, którym mogą podlegać retorsje.

Wyniki otrzymane w trakcie projektu pozwolą na dalszą analizę środków odwetowych podejmowanych przez państwa i umożliwią ich ocenę jako represaliów lub retorsji, zgodnych lub niezgodnych z prawem międzynarodowym itd. Pozwolą również ocenić czy/w jaki sposób doktryna prawa międzynarodowego wpływa na praktykę państw, co może mieć skutki nie tylko dla retorsji, ale też na innych polach. Ponadto, projekt uwidoczni również jak państwa radzą sobie z aktami międzynarodowo bezprawnymi skierowanymi przeciwko nim – czy są gotowe odpowiedzieć za pomocą środków zgodnych z prawem i w konsekwencji nie doprowadzać do eskalacji sporu, czy, szukając konfrontacji, sięgają raczej po narzędzia naruszające normy prawa międzynarodowego.